

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Педагогічний факультет
Кафедра дошкільної освіти**

З Б І Р Н И К НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**за матеріалами
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
з нагоди відзначення 190 річниці Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова**

**«ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ВІД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО
ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
(ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ)»**

20 березня 2024 року

Київ 2024

Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження): Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т. О. Олефіренка, Г. Г. Цветкової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. 632 с.

У збірнику вміщено наукові праці та матеріали, покладені в основу доповідей, повідомлень, аналітичних оглядів вчених, представників наукових шкіл України і зарубіжжя, здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, педагогів-практиків та усіх інших зацікавлених у проблематиці, висвітленій під час роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)» 20 березня 2024 року, присвяченій **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова**.

Матеріали Збірника можуть бути корисними науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та наукових ступенів, які здійснюють дослідження в межах відповідних напрямів, педагогам-практикам закладів освіти та усім, хто цікавиться вітчизняним і світовим досвідом та інноваційними освітніми технологіями в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих.

Редакційна колегія:

Олефіренко Тарас Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Цветкова Ганна Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (голова)

Барановська Лілія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шулігіна Раїса Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Кузьменко Ірина Анатоліївна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шеленко Галина Володимирівна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Матеріали подані в авторській редакції.

Автори статей несуть відповідальність за науковий та літературний зміст, достовірність викладених фактів, цитат, посилань на використані джерела та дотримання принципів академічної доброчесності. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

©Кафедра дошкільної освіти, 2024

© Автори статей, 2024

Кузьменко Ірина Анатоліївна,
асистент кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА КОГНІТИВНО- АНАЛІТИЧНИМ КРИТЕРІЄМ

***Анотація:** розкрито когнітивно-аналітичний критерій сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, що відображає здатність до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; аргументованість, кмітливість, знаходження нових варіантів для вирішення проблем. Визначено рівні когнітивно-аналітичного критерію: високий, середній, низький. За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що серед дітей старшого дошкільного віку в контрольній та експериментальній групах спостерігається представленість низького рівня сформованості когнітивно-аналітичного критерію сформованості основ критичного мислення: спостерігалася повільне виконання завдання, втомлюваність, потреба у допомозі дорослого; діти демонструють не продуктивні, хаотичні дії; не зовсім точно роблять узагальнення.*

***Ключові слова:** когнітивно-аналітичний критерій; формування основ критичного мислення; діти старшого дошкільного віку; мислення.*

***Abstract:** the cognitive-analytical criterion of the formation of the foundations of critical thinking of older preschool children, which reflects the ability to analyze, synthesize, compare, classify, abstract, generalize, is revealed; knowledge of generally accepted methods of solving tasks; reasoning, cleverness, finding new options for solving problems. The levels of the cognitive-analytical criterion are determined: high, medium, low. According to the results of the ascertainment stage of the experiment, it was found that among older preschool children in the control and experimental groups, a low level of formation of the cognitive-analytic criterion of the formation of the foundations of critical thinking was observed: slow task performance, fatigue, the need for adult help were observed; children demonstrate unproductive, chaotic actions; generalizations are not quite accurate.*

***Key words:** cognitive-analytical criterion; formation of the basics of critical thinking; children of older preschool age; thinking.*

Актуальність презентованої теми визначається тим, що дошкільне дитинство є надзвичайно важливим періодом в житті людини. Це час активного розвитку рухових, комунікативних, когнітивних, афективних та соціальних аспектів, спрямованих на пізнання навколишньої дійсності, взаємодію з нею і повноцінний особистісний розвиток. З позиції когнітивного розвитку, одним з важливих питань є процес формування основ критичного мислення дитини дошкільного віку.

Мислення, як творча діяльність, відображене у роботах І. Грузинської, В. Дихти-Кірфф, О. Дронової, О. Коноко, О. Семенов та ін. Теоретичні засади критичного мислення висвітлено у працях А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, Г. Цветкової, О. Удода та ін.

Питанню про необхідність навчання критичному мисленню приділяли увагу такі педагоги, як: Н. Гавриш, О. Коноко, К. Крутій, Н. Кудикіна, Т. Піроженко, Л. Рибак, В. Сінельников, С. Векслер та ін.

Разом з тим, треба констатувати, що аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що, важливість питання формування основ критичного мислення та його формування в дітей старшого дошкільного віку є недостатньо дослідженим.

Результати діагностики актуального стану сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження містять діагностичні дані за такими критеріями: когнітивно-аналітичний; мотиваційно-пізнавальний, емоційно-критичний, діяльнісно-оперативний. Проаналізуємо результати констатувального етапу експерименту за когнітивно-аналітичним критерієм.

Спробуємо неупереджено розібратися чому когнітивно-аналітичний критерій такий важливий для нашого дослідження. Так, Т. Піроженко, описуючи вищий рівень володіння мисленнєвими операціями дітей старшого дошкільного віку робить акцент на зрілості узагальнення, гнучкості мислення, усвідомленості мотивації власних дій, доцільності використання наявного досвіду для вирішення життєвих завдань; виявляють високий рівень самостійності в ситуаціях вільного часу, здатність визнавати власні промахи, самому залагоджувати власні прорахунки [2, с. 58-59].

Н. Степанова, розкриваючи дефініцію «Критичне мислення» доводить, що «знання самі по собі поступово втрачають «індекс корисності», і головний акцент робиться саме на вміннях користуватися ними. Адже вони стають у основі досвіду, який особа набуває під час навчання, розв'язку реальних життєвих завдань, проблемних ситуацій, дослідного пізнання навколишньої дійсності тощо (Д. Дьюї). Результат такого досвіду має формувати важливі в житті кожної людини цінності чи ставлення: ініціативність, впевненість, вміння спільно працювати в групі чи колективі на результат, гнучкість мислення, вміння адаптуватися у складних життєвих ситуаціях, приймати виклики, вирішувати конфлікти, знаходити компромісні рішення та ін. [3, с. 270].

Когнітивно-аналітичний критерій визначено нами за допомогою таких показників як здатність дитини старшого дошкільного віку до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; аргументованість, кмітливість, знаходження нових варіантів для вирішення проблем.

Методика «Знайди однакові фігури» [1] була спрямована на виявлення особливостей зорового сприйняття дитиною форми, аналізу та синтезу однакових фігур. При виконанні цього тесту дитині пропонувалося знайти всі однакові фігури та показати їх експериментатору. Особливості виконання методики аналізували за наступними рівнями сприймання: дуже високий, високий, середній, низький. Діти старшого дошкільного віку експериментальної та контрольних груп під час виконання тесту продемонстрували приблизно однакові результати. Так, більшість дітей виконали тест адекватно задачі, що була поставлена, при цьому демонструючи *середній рівень* (наявність 2-3 помилок та часткового аналізу відмінностей між фігурами – 58,8% ЕГ та 53,4% КГ та *високий рівень виконання тесту* (безпомилкове виконання завдання без пояснення відмінностей між фігурами і свого вибору або з помилками - 13,8% ЕГ і 15,4 %КГ. Зазначимо, що і в експериментальній, і в контрольній групі були випадки виконання тесту на низькому рівні – відповідно 27,4 %, і 30,7%, що вказує на наявність значної кількості помилок та неспроможність надавати пояснення виявлених відмінностей між запропонованими фігурами. В обох групах не виявилось дітей, які б виконали завдання безпомилково та чітко змогли б пояснити відмінності між фігурами та свій вибір, надати загальноприйняті назви частин фігур.

Однією з діагностичних методик, що відображає стан когнітивно-аналітичного критерію була методика «Чого не вистачає?» [1]. Метою цієї методики було вивчення рівня кмітливості, здатності до аргументованих висновків, знання загальноприйнятих способів вирішення завдань. Під час виконання тесту дитині треба було уважно подивитися на картинку та швидко сказати, яких саме деталей не вистачає на них. Час, витрачений на пошук всіх відсутніх деталей, оцінювався від 1 до 10 балів. В обох групах не було дітей на дуже низькому рівні з 0-1 балами, які б не змогли виконати завдання. Але можна констатувати, що в ході проведення експериментальної методики значний відсоток дітей і в експериментальній і в контрольних групах, продемонстрували низький рівень виконання завдання та отримали 2-3 бали. У ході проведення тесту ми отримали такі результати: дуже високий рівень – ЕГ – 2 особи, КГ – 1 особа ; високий рівень: ЕГ – 8 дітей, КГ –10 дітей; середній рівень –ЕГ -16 осіб, КГ- 17 осіб ; низький рівень ЕГ - 25 осіб, КГ -24 особи.

Наступна методика Тест «Когана» [1], яка допомагає розкрити стан вираженості когнітивно-аналітичного критерію. Її мета – дослідити здатність дітей до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення дитини старшого дошкільного віку. Діти, які проходили тест в

основному розуміли завдання та оперативно розкладали картки за групами та кольором. Дошкільнята обох груп не потребували уточнення інструкції. Вони плавно переходили від одного узагальнення до іншого. Труднощі виникали під час виконання третього завдання, коли треба було заповнити таблицю та правильно підібрати клітинку для кожної фігури та розмістити всі фігури у відповідних клітинках. У контрольній та експериментальній групах 60 % дітей правильно розмістили у таблиці не менше 50 % карток. 30 % дітей старшого дошкільного віку мали труднощі під час виконання завдання та їм треба було більше часу для закінчення методики. У деяких серіях діагностичної методики під час виникнення труднощів діти вдавались до допомоги дорослого (стимулююча допомога).

За результатами констатувального експерименту було визначено рівні когнітивно-аналітичного критерію: високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується високим рівнем здатності до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення; здатністю швидко та оперативно співвідносити частини та цілого; достатньо повним знанням для цього віку загальноприйнятих способів вирішення завдань; вміннями аргументувати знаходження нових варіантів для вирішення проблем; здатністю до перцептивного моделювання та переносу дій у нові більш складні умови; високим рівнем сформованості наочно-дієвого мислення та здатності до переносу дій у нові умови при вирішенні наочно-образних завдань більш складного рівня; яскраво виражена здатність встановлювати схожість та відмінність між зображеннями, що сприймаються зором.

Для **середнього рівня** когнітивно-аналітичного критерію характерні середні показники за тестом Д. Векслера, а саме: виконання операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення свідчать про середній рівень розвитку мислення дітей; дошкільник в змозі проаналізувати яких картинок не вистачає на малюнку (але для цього дитині необхідно більше часу), при цьому активно використовуючи метод спроб та діючи в наочно-образному плані адекватно виконувати поставлене завдання, вміє за функціональними ознаками змістовно узагальнити предмети. Знаходження нових варіантів для вирішення проблем виникають не відразу, дитині треба деякий час для усвідомлення задачі. Дитина старшого дошкільного віку встановлює схожість та відмінність між зображеннями, що сприймаються зором, але не так швидко, як діти з високим рівнем сформованості когнітивно-аналітичного критерію.

Низький рівень когнітивно-аналітичного критерію. Для цього рівня характерні низькі показники розвитку означених операцій аналізу синтезу, узагальнення, порівняння; важко і повільно виконують завдання, дитина старшого дошкільного віку часто втомлюються, потребують допомоги дорослого; розуміють інструкцію дорослого, намагаються проаналізувати яких картинок не вистачає, але дії не продуктивні, хаотичні; часто не зовсім точно обирають узагальнення, роблять неадекватне обґрунтування під час поєднання

предметів в одну групу. За результатами виконання тестів наявні 3 і більше помилок.

Відмінності у вираженості відсоткових показників, що відповідали певному рівню у порівнюваних групах дітей, визначалися за допомогою критерію П-Фішера. Нами не було виявлено статистично значущі розбіжності у відсотковій представленості показників, отриманих відповідно у дітей в експериментальних та контрольних групах. Отже, серед дітей старшого дошкільного віку в обох групах спостерігаємо представленість низького рівня сформованості когнітивно-аналітичного критерію. У експериментальній та контрольній групах дітей на початку експерименту спостерігалось повільне виконання завдання, часте стомлення, потреба у допомозі дорослого; часто дії не продуктивні, хаотичні; не зовсім точно обирають узагальнення.

Таблиця 1.1.

Рівні сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку за когнітивно-аналітичним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Рівні	ЕГ n=51	ЕГ %	КГ n=52	КГ	П- Фішер
<i>Високий</i>	4	7,8	6	11,5	0,64
<i>Середній</i>	20	39,2	22	42,3	0,32
<i>Низький</i>	27	53,0	24	46,2	0,69

Отже, когнітивно-аналітичний критерій критичного мислення дітей старшого дошкільного віку відображає здатність до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування, узагальнення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; аргументованість, кмітливість, знаходження нових варіантів для вирішення проблем. За результатами констатувального експерименту було визначено рівні когнітивно-аналітичного критерію: високий, середній, низький. За результатами констатувального етапу експерименту серед дітей старшого дошкільного віку в Контрольній та експериментальній групах спостерігається представленість низького рівня сформованості когнітивно-аналітичного критерію основ критичного мислення. У експериментальній та контрольній групах дітей на початку експерименту спостерігалось повільне виконання завдання, втомлювання, потреба у допомозі дорослого; часто діти демонструють не продуктивні, хаотичні дії; не зовсім точно обирають узагальнення.

Список використаних джерел:

1. Гріньова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан- ЛТД» 2015. 228 с.
2. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посібник. Київ: Видавничий Дім « Слово» 2018. 240с.
3. Степанова Н.М. Розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в грі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 3.2019. С.269-274.

УДК 373.2.015.31:316.77]:792

Заречна Лілія Володимирівна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта»,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Науковий керівник: **Довбня Софія Олегівна,**
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню театралізованої діяльності як ефективного засобу у розвитку комунікативних здібностей дітей старшого дошкільного віку, що відображено в її імпровізаційній сутності; максимальному саморозгортанню дитини та волевиявленні в створенні сценічного образу; задоволенні, яке дитина відчуває під час підготовки вистави; розвитку уяви як психологічної основи сценічної гри; можливості дитини експериментувати зі своїми почуттями, досліджувати та вільно виражати; палітрі емоцій і вражень, які переживає дитячий колектив у спільній творчій справі тощо. Виділено особливості розвитку комунікативних здібностей дітей старшого дошкільного віку як прояви спілкування з оточуючими однолітками та дорослими за допомогою слів і без них: за